Kwaliteit in specialiteit

Plan van Aanpak

Den Haag, april 2004

Kees Kuijs
Frans Meijer
Jos van der Pluijm

INHOUD

1 Inleiding

1.1 Aanleiding
1.2 Werkwijze
1.3 Opbouw Plan van Aanpak

2 Ambities en uitgangspunten

2.1 Ambities
2.2 Uitgangspunten

3 Innovatiestrategie

3.1 REC's en scholen moeten het zelf doen: zelfevaluatie en management
3.2 Push and pull

4 Thema's en activiteiten

4.1 Thema's
4.2 Activiteiten

5 Organisatorische inrichting

5.1 Opdracht en aansturing
5.2 Organisatorische inrichting: projectgroep

6 Tijdpad en financiële implicaties

6.1 Tijdpad
6.2 Financiële implicaties

Bijlage: matrix met activiteiten per thema

1 INLEIDING

1.1 Aanleiding

Op 1 augustus 2003 is de WEC van kracht geworden. Daarmee is een einde gekomen aan een lang proces van ontwikkeling en voorbereiding waarin vele organisaties een rol hebben gespeeld. De afgelopen periode heeft het accent gelegen op de REC-vorming, het ontwikkelen van een systeem van onafhankelijke indicatiestelling, het bevorderen van integratie en het vergroten van keuzevrijheid voor ouders. Op dat punt zijn flinke stappen gezet. De ontwikkelingen zijn echter nog niet afgerond. In de *Vijfde voortgangsrapportage*[1] (pag. 4) wordt gesteld: "De komende jaren zullen de gegeven impulsen verder uitgewerkt moeten worden om tot verdere kwaliteitsverbetering van het onderwijs aan gehandicapte kinderen te komen. Het is van belang dat deze kwaliteitsverbetering door de scholen en de REC's zelf ter hand wordt genomen. Ik heb de wegbereiders gevraagd om in de komende maanden in overleg met het onderwijsveld een plan uit te werken hoe de ondersteuning van de verdere kwaliteitsverbetering het beste georganiseerd kan worden. Bij de uitwerking van dit plan zal ook de positie van de WEC-raad in oprichting en de samenwerking met de stuurgroepen WSNS+ en Kwaliteit van zorg in het VMBO de nodige aandacht moeten krijgen. Inhoudelijk zal het plan aan moeten sluiten op de vele reeds lopende activiteiten in de sector. In het voorjaar zal de besluitvorming over het plan afgerond moeten worden."
In de periode van januari tot en met april 2004 hebben de wegbereiders deze opdracht uitgevoerd. Dit Plan van Aanpak vormt het resultaat van hun werkzaamheden. Voor de volledigheid moet worden opgemerkt dat dit plan zich uitsluitend richt op een kwaliteitsproject. Zaken op het gebied van indicatiestelling, bekostiging, de bestuurlijke positionering van het REC, etc. blijven buiten het bereik van dit project. Wel kunnen, via het Agenda-overleg (zie par. 5.1), actuele onderwerpen/knelpunten, voor zover passend binnen de scope en draagkracht, in het project worden ondergebracht.

1.2 Werkwijze

Zoals in de opdracht aan de wegbereiders is aangegeven, is het plan opgesteld in overleg met het onderwijsveld. Daarbij is intensief overleg gevoerd met de WEC-raad in oprichting en met de stuurgroepen WSNS+ en Kwaliteit van leerlingenzorg in VMBO en Praktijkonderwijs. De wegbereiders hebben eveneens een brede veldraadpleging gepleegd onder de volgende groepen actoren:

a Q*Primair en Q5
b APS, CPS, KPC, Cito en SLO
c WOSO en Pabo-platform
d Edventure en enkele grote schoolbegeleidingsdiensten
e specialisten en generalisten uit de vier clusters
f de zes ouderorganisaties
g de inspectie van het onderwijs

[1] OCW (december 2003), *Vijfde voortgangsrapportage Leerlinggebonden financiering (Kenmerk: PO/LGF/03/61111)*. Den Haag: OCW

Basis voor de gesprekken vormden steeds:

1 een 'aangeklede agenda' met daarop de volgende punten: 1) visie en draagvlak, 2) inhoud en aanpak en 3) bestuurlijke vormgeving en looptijd
2 de kaders zoals geschetst in de 8ste Etappe

De resultaten van de gesprekken vormen de basis voor het plan van aanpak.

Tijdens bijeenkomsten van het Agenda-overleg lgf van 31-3 en 8-4 jl. is intensief over de concept-tekst van het Plan van aanpak gesproken. Deze besprekingen hebben aanleiding gegeven tot een nadere prioritering in de in hoofdstuk 4 beschreven thema's (§4.1) alsmede tot een aanpassing in de opzet van de zogenaamde 'veldlijn (§4.2)'.

1.3 Opbouw Plan van Aanpak

Het plan van aanpak kent de volgende opbouw. Hoofdstuk 2 benoemt de ambities en uitgangspunten van het kwaliteitsproject (V)SO. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de innovatiestrategie die gevolgd gaat worden. Hoofdstuk 4 vormt het inhoudelijke hart van het plan. Daarin zijn de thema's benoemd en worden concrete activiteiten beschreven. Hoofdstuk 5 behandelt de organisatorische en bestuurlijke inrichting. Tot slot biedt hoofdstuk 6 het tijdpad en de begroting bij het plan. Uiteraard bevat deze voorliggende beschrijving nog slechts een betrekkelijk globaal plan van aanpak. In overleg met de aan te trekken (deel)projectleiders zal onder verantwoordelijkheid van de begeleidingscommissie per thema een gedetailleerde aanpak worden uitgewerkt.

2 AMBITIES EN UITGANGSPUNTEN

2.1 Ambities

De noodzaak voor een investering in de kwaliteit van het (V)SO wordt breed onderschreven. Hier liggen verschillende redenen onder. Ten eerste constateert de inspectie in opeenvolgende jaren in het Onderwijsverslag dat een kwaliteitsimpuls nodig is. Ten tweede is er een aantal kwaliteitsprojecten in uitvoering in het reguliere primair en voortgezet onderwijs, die een doorvertaling naar het (V)SO behoeven.[2] Tot slot wordt vanuit het (V)SO aangegeven dat er behoefte is aan investeringen in de kwaliteit van de inhoud van het onderwijs. De afgelopen jaren heeft het (V)SO veel tijd en energie gestoken in de voorbereiding van de eerste fase Wetgeving LGF (met onder andere de REC-vorming). Inmiddels wordt de noodzaak om met name in de kwaliteit van het onderwijs te investeren in de gehele sector gevoeld.

De opdracht uit de vijfde voortgangsrapportage luidt: “verdere kwaliteitsverbetering van het onderwijs aan gehandicapte kinderen” en wel “dat deze kwaliteitsverbetering door de scholen en de REC’s zelf ter hand wordt genomen”. Deze opdracht wordt vertaald in de volgende ambitie:
Het speciaal onderwijs behoort, uiteraard met de wettelijke kwaliteitseisen alsmede de WOT als uitgangspunt, zelf de kwaliteit van het eigen werk te definiëren. Vanzelfsprekend betrekt het daarbij de ervaringen van de ouders en hun kinderen, van het reguliere onderwijs en van andere organisaties in de omgeving van REC en school. Immers, één van de uitgangspunten die aanleiding vormden om tot nieuwe wetgeving rond lgf te komen betrof vergroting van de vraagsturing door ouders van gehandicapte leerlingen en een goede ondersteuning van de reguliere scholen door het (v)so. Daarnaast wordt de inspectie van het onderwijs betrokken bij het definiëren van het eigen kwaliteitskader.
Scholen en REC’s zouden het eigen functioneren kunnen afmeten aan de definitie van kwaliteit zoals die door de eigen sector is vastgesteld. Naast deze zelfevaluatie worden zij door de inspectie regelmatig beoordeeld. Beide vormen van evaluatie hebben een complementair karakter.
Het project “Kwaliteit in specialiteit” stelt zich ten doel bij te dragen aan de eigen kwaliteitsdefinitie van de sector speciaal onderwijs. Het doet dat door voort te bouwen op al in het veld lopende projecten. Deze moeten bij voorkeur passen in de thema’s, die na uitgebreide consultatie van het onderwijsveld zijn vastgesteld. Verder moeten de projecten een systematisch en cyclisch karakter dragen en in te passen zijn in een integrale beschrijving van kwaliteit in de sector. Uiteindelijk zullen alle speciale scholen en REC’s een eigen kwaliteitszorgsysteem moeten hanteren, waarin systematisch de eigen kwaliteit wordt verbeterd.

Tijdens de besprekingen in het Agenda-overleg van 31-3 en 8-4 jl. is duidelijk geworden dat vanuit de (v)so-sector zelf het bewustzijn dat aan kwaliteitszorg gewerkt moet worden en de vastberadenheid daaraan ook te gaan werken de afgelopen tijd fors is toegenomen. Men spreekt uit daarbij het commitment van het management en de leerkrachten in het (v)so-veld en van de onderwijsorganisaties als fundament te zien voor een succesvolle aanpak. Bovenal realiseert men zich ook als onderwijssector geen respect te zullen afdwingen, als niet uitdrukkelijk aandacht

[2] WSNS+, Q*Primair, Kwaliteit van leerlingenzorg in VMBO en Praktijkonderwijs en Q5.

geschonken wordt aan de positie van ouders als vragers van ondersteuning en onderwijs, Daarom zal gedurende de projectperiode door de projectleiding intensief met de ouderorganisaties worden overlegd over de uitvoering en voortgang van de activiteiten.

2.2 Uitgangspunten

Voor het project gelden onderstaande uitgangspunten:

Drie *centrale pijlers: de praktijk, het primair proces en de vraagsturing*: Bij alle activiteiten in het project geldt dat:

a De vragen uit de praktijk centraal moeten staan. Alle activiteiten moeten de mensen in (V)SO-school en REC ondersteunen bij hun vragen en hun problemen. Er wordt samen met en vanuit het REC en de (V)SO-scholen gezocht naar activiteiten die de praktijk versterken.

b Het primair proces centraal staat. Bij alle activiteiten moet de vraag worden gesteld of ze direct of indirect een bijdrage leveren aan de verbetering van het primair proces.

c. Vraagsturing mede de inhoud van de activiteiten bepaalt. Deze komt tot uiting in de wensen van ouders en reguliere scholen.

Continuïteit voorop: Er wordt aangesloten op bestaande producten en lopende ontwikkelingen in het (V)SO-veld:[3]

a Er wordt waar mogelijk gebruik gemaakt van bestaande producten en methodieken; daarop wordt voortgebouwd. Met name de kerndoelen, die inmiddels ook voor het (V)SO zijn ontwikkeld, vormen een belangrijke basis.

b Bij de realisatie van de ambities moeten partners in de omgeving van de school worden betrokken. Dat kan op verschillende manieren. Zo kan gebruik worden gemaakt van het regulier onderwijs, de opleidingen, schoolbegeleidingsdiensten, de lokale overheid, REC's en scholen van andere clusters, de clusters, zorginstellingen, Bureaus Jeugdzorg, etc.. Uitgangspunt is de regionale infrastructuur optimaal te benutten.

c Er wordt ingezet op zaken die voortvloeien uit:
- de wettelijke kaders,
- ontwikkelingen waar (V)SO-scholen en REC's nu aan werken,
- knelpunten die (V)SO-scholen en REC's ervaren.

Landelijke afstemming: Er wordt aansluiting gezocht bij organisaties uit het georganiseerde onderwijsveld, de educatieve infrastructuur en bij andere vernieuwingsprojecten in het primair en voortgezet onderwijs:

a Bij alle projectactiviteiten worden de infrastructuur van de dragende organisaties van het project, dat wil zeggen de gezamenlijke onderwijsorganisaties en het georganiseerde WEC-veld, optimaal benut.

b Er wordt samengewerkt met andere organisaties. Per activiteit wordt gezocht naar relevante samenwerkingspartners. De educatieve infrastructuur wordt optimaal

[3] Tijdens de periode januari tot en met maart 2004 is er een eerste inventarisatie uitgevoerd van lopende activiteiten.

ingeschakeld. Ook worden bestaande netwerken benut bij het ontwikkelen en verspreiden van methodieken, producten, goede voorbeelden en diensten.

c De afstemming tussen het project en andere landelijke projecten moet optimaal zijn. Er wordt aansluiting en afstemming gezocht met trajecten als WSNS+, Leerlingenzorg in VMBO/Pro, Jeugdzorg, TOA, Q*Primair en Q5.

3 INNOVATIESTRATEGIE

3.1 REC's en scholen moeten het zelf doen: zelfevaluatie en management

In het vorige hoofdstuk is aangegeven dat het de ambitie van het project is, dat REC's en scholen zelf hun kwaliteitsverbetering oppakken; zij zijn verantwoordelijk voor hun eigen kwaliteit. Het project wil dat proces binnen REC's en scholen ondersteunen, stimuleren en faciliteren. Basis daarvoor vormt zelfevaluatie op grond van een kader dat door de sector zelf wordt opgesteld en waarmee het (V)SO-veld aangeeft aan welke kenmerken kwalitatief goed (V)SO-onderwijs moet voldoen. Dit kader zal binnen het project worden ontwikkeld, uitgerold en geïmplementeerd. Het kader moet de REC's en scholen in staat stellen zelf hun kwaliteit in kaart te brengen, hun ambities te formuleren en een proces in gang te zetten van kwaliteitsverbetering.

Het management van REC's en scholen gaat vervolgens aan het werk met het kader en instrumentarium voor zelfevaluatie. Voor de ontwikkeling, uitrol en implementatie van het kwaliteitskader is medewerking van het management dus essentieel. Voor het project betekent dat dat primair gefocused wordt op het management van REC's en scholen. Er wordt binnen het project naar gestreefd om zo veel als mogelijk het REC als platform te laten fungeren in dit proces. Dat wil zeggen dat scholen binnen een REC gezamenlijk en onder coördinatie van het REC het proces van kwaliteitsverbetering ingaan. In situaties waar dit nog niet mogelijk is, werken scholen zelfstandig.

3.2 Push and pull

De wijze van werken laat zich kenmerken door een combinatie van 'push-and-pull'. Uitgangspunt is dat REC's en scholen zelf verantwoordelijk zijn voor hun kwaliteit. Consequentie van die uitspraak is dat REC's en scholen die niet willen, niet gedwongen kunnen worden vanuit dit project. Deze REC's en scholen zullen hierop echter wel worden aangesproken door de WEC-raad, de clusterverenigingen en de onderwijsorganisaties. Ook zullen er afspraken met de inspectie van het onderwijs gemaakt kunnen worden om, op grond van haar bevindingen, REC's en scholen nadrukkelijker en samen met de genoemde organisaties aan te spreken op hun kwaliteit.
En uiteraard zullen ook de ouders van gehandicapte leerlingen alsmede de reguliere scholen de REC's en (v)so-scholen aanspreken op hun dienstverlening en activiteiten.

Naast het zetten van druk is ondersteuning van groot belang. Die ondersteuning vindt via verschillende lijnen plaats.
Ten eerste is er het motiveren. Een kwaliteitsproject kan alleen een positief resultaat opleveren als degenen die er mee aan de slag moeten 'het zien zitten'. Een heldere boodschap is noodzakelijk voor het succesvol uitvoeren van een meerjarig en substantieel project. Daarin moet de kern verwoord worden van wat er in het project wordt nagestreefd. Essentie daarvan lijkt kwaliteitsverbetering op de tot nu toe benoemde thema's[4] waarbij zo veel mogelijk wordt ingezet

[4] Zie hoofdstuk 4.

op het primaire proces in de scholen en groepen. Het is van belang om niet een te brede focus te kiezen en niet in te zoomen op een 'afrekencultuur'. Daarbij is het wellicht een voordeel dat het (V)SO-veld slechts bestaat uit 328 scholen en ongeveer 13.000 leerkrachten en ongeveer 13.000 onderwijsondersteunende functionarissen.
Ten tweede is er het informeren en equiperen. Uiteraard is het niet de bedoeling met een volkomen 'schone lei' te beginnen. Er loopt immers al heel veel en veel waardevolle zaken zijn al ontwikkeld. De kunst is een goede koppeling te maken tussen een herkenbaar, meerjarig, motiverend project en de activiteiten die reeds worden uitgevoerd op allerlei niveaus. Het gaat om inventariseren van wat reeds ontwikkeld is en de beschikbaarstelling en verspreiding daarvan vergroten, bijvoorbeeld in de vorm van een 'toolbox' van (kwaliteitszorg-)modellen en –instrumenten.
Ten derde is er de ondersteuning (op maat). Het project wil het leren van elkaar door scholen en REC's stimuleren. Op passieve wijze wordt alle beschikbare informatie voor het veld toegankelijk gemaakt. En op actieve wijze fungeren de 'veldlijners'[5] als kennismakelaars. Deze veldlijners rekenen zich tot taak om het centrale aspect "delen van kennis" uit het kennismanagement te stimuleren en te faciliteren door via een methodiek van halen en brengen, aanbieders en vragers van kennis bij elkaar te brengen.
Kortom, het deelnemen aan activiteiten en het gebruikmaken van de beschikbare modellen en instrumenten gebeurt op basis van vrijwilligheid. Geen dwang, maar een heldere boodschap gepaard aan een aantrekkelijk aanbod moet tot een intrinsieke motivatie tot participeren leiden. Een werkwijze waarbij op alle niveaus (scholen, REC's, clusters, landelijke instellingen, SBD's, opleidingen, inspectie, onderwijsorganisaties, etc.) dezelfde boodschap wordt 'geplugd' versterkt nog eens de keuze tot 'meedoen'.

Tot slot, een belangrijke rol wordt hierin gespeeld door de WEC-raad: niet alleen zal zij mede de verantwoordelijkheid voor een goede uitvoering van het kwaliteitsproject dragen, ook is de WEC-raad de 'eigenaar' van een kwaliteitszorgsysteem op sectorniveau. Het hanteren van normen, accreditering en instrumenten als visitatie en benchmarking geven de WEC-raad enerzijds de mogelijkheid uit te groeien tot de partner die namens het (V)SO-veld de inhoudelijke kwaliteitsontwikkeling van het speciaal onderwijs bewaakt. Anderzijds vormt zij het gremium dat met veel draagvlak de ontwikkeling van de kwaliteitsverbetering (V)SO intern een grote stimulans kan geven.

[5] Zie hoofdstuk 5.

4 THEMA'S EN ACTIVITEITEN

4.1 Thema's en prioriteiten

Thema's

Basis voor het kwaliteitstraject vormen de thema's die de wegbereiders op grond van de vele door hen gevoerde REC-gesprekken en overige intensieve veldcontacten in hun 8ste Etappe[6] hebben geformuleerd. In december 2003 hebben de wegbereiders een quick scan uitgevoerd waarin deze thema's zijn voorgelegd aan het (V)SO-veld. De thema's werden breed onderschreven. Ook in de gesprekken met de vele onderwijsorganisaties en ondersteuningsinstellingen in de afgelopen periode zijn deze thema's geduid als de belangrijkste onderwerpen waarop het kwaliteitsproject gericht moet zijn. Het betreft:

1 invoering kwaliteitszorg (V)SO,
2 vertalen van kerndoelen door middel van tussendoelen en leerlijnen, didactische aanpak en klassenmanagement, methoden en materialen en vormen om opbrengsten te meten
3 kwaliteitsverbetering VSO,
4 verdere implementatie (handelingsgerichte) diagnostiek,
5 verdere implementatie ambulante begeleiding,
6 verdere ontwikkeling van (sector)specifieke expertise.

Los van deze thema's werd ook door velen gewezen op de mogelijkheden van de inzet van ICT bij het tot standbrengen van verbeteringen in het (v)so-veld. Voorts werd de noodzaak onderstreept aandacht te schenken aan de relatie tussen het REC c.q. de (v)so-school en de omgeving. Daarbij werd de aansluiting van de drie zorgsystemen als een belangrijk aandachtspunt benoemd.

Prioriteiten

Tijdens de eerder genoemde besprekingen in het Agenda-overleg werd aangedrongen op een prioritering in de aanpak van de onderscheiden thema's. Men sprak de vrees uit dat de gelijktijdige uitvoering van een veelheid aan onderwerpen een goede uitvoering in de weg zou staan. Daarom wordt voorgesteld per april 2004 te starten met een drietal onderdelen waarvan men de urgentie het grootst acht:

1. invoering kwaliteitszorg
2. kwaliteitsverbetering vso
3. implementatie vertaling kerndoelen (v)so in het dagelijks handelen in de groep

Het feit dat gekozen is voor een prioritering betekent geenszins dat de overige drie thema's niet (meer) aan de orde zullen komen. Enerzijds zal bij de invoering van de kwaliteitszorg natuurlijk niet met een 'leeg' model worden gewerkt. Bij de uitwerking zullen de overige thema's uiteraard

[6] Wegbereiders LGF (2003). *De 8ste Etappe. Voortgangsrapportage REC-vorming* (pag. 35-38). Den Haag: Wegbereiders LGF

voor concrete invulling van de kwaliteitszorg kunnen zorgdragen. Anderzijds kan, na de start van het project, op een daarvoor geschikt moment alsnog de aandacht gericht worden op de overige geïnventariseerde thema's. Daarom wordt hieronder ook van deze thema's een korte beschrijving opgenomen.

In de volgende paragraaf wordt per thema op hoofdlijnen een aantal activiteiten geschetst. Daarnaast wordt aandacht besteed aan enkele overkoepelende activiteiten op het gebied van communicatie en voorlichting, de veldlijn en monitoring.

4.2 Activiteiten

Invoeren kwaliteitszorg

Kern van het project wordt het thema kwaliteitszorg. Uit hoofdstuk 3 blijkt dat dit het meta-thema van het project is. Bij de uitwerking van dit thema is het van groot belang aan te sluiten en voort te bouwen op de lopende ontwikkelingen in de praktijk. REC's en scholen moeten zelf een bewuste keuze maken ten aanzien van het eigen proces van kwaliteitsontwikkeling, de intensiteit waarmee en het tempo waarin ze dat proces doorlopen. Scholen en REC's worden vooral gestimuleerd om zichzelf te evalueren. Het project baseert dit op de uitspraak van Glass,[7] die stelt dat mensen meer uitnemend gaan presteren naarmate ze hun doelen helderder omschrijven, de effecten van hun handelingen nagaan, die beoordelen en daaruit lering trekken. Met andere woorden: als ze zichzelf evalueren.
Dit thema wordt langs drie lijnen uitgewerkt.

- In de eerste lijn definieert de SO-sector zelf, onder impuls van de WEC-raad, wat kwalitatief goed speciaal onderwijs is. Daarbij wordt tevens een ondergrens aangegeven voor kwaliteit. De sector stelt met andere woorden een kader voor zelfevaluatie op. Bij het definiëren van de 'eigen kwaliteit' worden met name leerlingen, ouders en relevante organisaties uit de omgeving van het speciaal onderwijs (zoals het reguliere onderwijs en de zorginstellingen) intensief betrokken. Kwaliteitszorg veronderstelt een goed zicht op de vraagkant van het onderwijs. Een periodiek door de ouderorganisaties uit te voeren cliëntonderzoek kan ertoe bijdragen dat de (v)so-sector de ervaringen van de vragers voldoende betrekt bij het vormgeven van de kwaliteitszorg.
  Een (buiten de reikwijdte van dit project) door de ouderorganisaties in te richten tijdelijk meldpunt/helpdesk voor ouders van gehandicapte leerlingen kan eveneens veel informatie opleveren die bij de vormgeving en uitvoering van de kwaliteitszorg (v)so nuttige feed-back verschaft. En tenslotte, ook bij de hierna te bespreken thema's: kwaliteitsverbetering vso,handelingsgerichte diagnostiek en ambulante begeleiding, vormen de ervaringen en wensen van individuele ouders met de wijze waarop REC's en scholen hun taken uitvoeren een belangrijke bron voor kwaliteitsverbetering. Steeds vormt de mate waarin cliëntgeoriënteerd gewerkt wordt een belangrijk aandachtspunt.
- In de tweede lijn worden REC's en scholen beïnstrumenteerd; er worden methodieken voor kwaliteitszorg beschikbaar gesteld, zodat REC's en scholen zelf, aan de hand van het

[7] Glass, G.V. (1975). In: *Educational Researcher*, (nr. 4) A paradox about excellence of schools and the people in them. (pp. 9-13)

zelfevaluatiekader uit de eerste lijn, hun eigen kwaliteit kunnen vaststellen, hun ambities kunnen formuleren en een traject uit kunnen zetten om onderdelen te gaan verbeteren.
- In de derde lijn wordt het management van REC's en scholen ondersteund om met die methodieken voor kwaliteitszorg te werken en om verbetertrajecten op te zetten en uit te voeren.

Binnen dit thema wordt gebruik gemaakt van het werk dat door Q*Primair en Q5 is of wordt gedaan. Tevens wordt aansluiting gezocht bij het project Kwaliteit van leerlingenzorg in VMBO en Praktijkonderwijs, omdat in dat project op een vergelijkbare wijze wordt gewerkt aan de verbetering van de leerlingenzorg. In feite gaat het om één 'meta-thema', namelijk invoering van kwaliteitszorg en een aantal heel concrete thema's die een plaats krijgen in het kader voor zelfevaluatie.

Ambitieniveau:

- aan het einde van het schooljaar 2005 – 2006 hebben alle REC's en scholen een vorm van kwaliteitszorg ingevoerd
- aan het einde van het schooljaar 2005 – 2006 hanteert minimaal de helft van de REC's en de scholen het kader voor kwaliteitszorg (eventueel in combinatie met het instrument voor zelfevaluatie) zoals dat geldt op sectorniveau en vanuit het project wordt ontwikkeld en beschikbaar gesteld
- alle REC's worden aan het einde van het schooljaar 2005 – 2006 door de inspectie als 'voldoende' aangemerkt op de wettelijke taken m.b.t. coördinatie van de ambulante begeleiding, de ondersteuning van ouders in het 'voor'- en natraject' van de indicatiestelling (momenteel resp. circa 30% en 40%; Onderwijsverslag 2003)
- aan het einde van het schooljaar 2005 – 2006 voldoet een kwart van de scholen aan alle kwaliteitseisen die door de inspectie worden gesteld (in Onderwijsverslag 2003 geen gegevens op schoolniveau opgenomen).

Kwaliteitsverbetering VSO

Gelijktijdig met de opdracht aan de wegbereiders voor een integraal kwaliteitsproject voor het (V)SO heeft OCW ook een Plan van Aanpak laten opstellen specifiek gericht op het VSO.[8] In het VSO-plan wordt ingezet op twee thema's, namelijk spreiding van het aanbod en verbetering van het primair proces. Wat betreft de spreiding van het VSO-aanbod ligt het accent op twee zaken:
- Ten eerste moeten de drie functies[9] voor het VSO explicieter worden uitgewerkt, zodat het veld weet waar het aan toe is. Hier ligt een taak voor OCW, die deze discussie met de sector en andere betrokkenen aan zal moeten gaan.
- Ten tweede is het aan de sector om op alle niveaus de samenwerking te versterken, zodat het volledige aanbod in ieder REC aanwezig is. Het is voor leerlingen van groot belang dat zij een opleiding kunnen volgen die past bij hun handicap; kortom, een meer leerlinggeoriënteerd onderwijsaanbod.

[8] Pluijm, J. van der (2004). *Plan van Aanpak Kwaliteitsverbetering VSO*. Den Haag: OCW.
[9] Het betreft: 1) beschermd wonen en werken, 2) diploma-/certificaatgericht en doorstroming naar het regulier onderwijs en 3) arbeidstoeleiding

Uiteraard kan het vso-veld deze zaken niet geheel en al alleen aanpakken. Steun zal nodig zijn van de zijde van OCW (uitwerking drie functies vso) en het regulier voortgezet onderwijs (medewerking bij tot standbrengen passend aanbod in de regio).
Wat betreft de verbetering van het primair proces wordt breed onderschreven dat de huidige kerndoelen moeten worden uitgewerkt in tussendoelen en leerlijnen, in leermiddelen, in voorbeelden van didactische aanpakken (met name op het punt van de handelingsgerichte diagnostiek) en in manieren om de opbrengsten van het onderwijs te meten (bijvoorbeeld in de vorm van een leerlingvolgsysteem of van portfolio's). In feite betreft het een specificatie voor het VSO van wat onder thema 3 (zie hieronder) is beschreven. Voorgesteld wordt dan ook om het hierboven als tweede genoemde onderdeel op te nemen in dit plan van aanpak "Kwaliteit in specialiteit".
Tevens zal binnen het thema kwaliteitsverbetering vso aandacht en ruimte gereserveerd worden voor het onderwerp 'veiligheid'. Gezien het actuele belang van dit onderwerp alsmede de grensoverschrijdende relatie met het regulier voortgezet onderwijs zal intensief overleg met de stuurgroep kwaliteit van leerlingenzorg in het vmbo en het praktijkonderwijs worden nagestreefd.

Ambitieniveau:

- bij de start van het schooljaar 2006 –2007 worden binnen alle REC's de drie functies van het vso gerealiseerd. Indien de scholen binnen het REC bepaalde functies niet zelf (kunnen) aanbieden, hebben zij deze belegd bij samenwerkingspartners in de regio

Vertalen van kerndoelen

Wat betreft de verbetering van het primair proces wordt breed onderschreven dat de huidige kerndoelen, die inmiddels door de SLO zijn ontwikkeld, concreet moeten worden uitgewerkt. Daarbij worden de volgende producten genoemd:
- in tussendoelen en leerlijnen,
- in leermiddelen,
- in voorbeelden van didactische aanpakken
- in manieren om de opbrengsten van het onderwijs te meten (bijvoorbeeld in de vorm van een leerlingvolgsysteem of van portfolio's).

Voorgesteld wordt deze lijn met drie partners uit te werken. Ten eerste met partners uit de onderwijsverzorging die expertise hebben op dit punt (met name de SLO en het Cito). De hoofdlijnenbrief SLOA 2005 biedt de mogelijkheid om dit thema een substantiële plaats te geven. Ten tweede met de uitgeverijen. Ten derde met de praktijkexpertise die in de scholen en REC's aanwezig is. Hierbij moet gebruik gemaakt worden van ontwikkelingen en producten uit andere sectoren zoals het SBO en het Praktijkonderwijs.

Ambitieniveau:

- de helft van de (v)so-scholen voldoet aan het einde van schooljaar 2005 – 2006 aan de indicator 'leerstofaanbod' van de inspectie

- de helft van de (v)so-scholen voldoet aan het einde van het schooljaar 2005 – 2006 aan de indicator 'didactisch handelen' van de inspectie

- de helft van de (v)so-scholen voldoet aan het einde van het schooljaar 2005 – 2006 aan de indcatie 'leerlingenzorg' van de inspectie

Voor de volledigheid worden de drie 'op termijn uit te voeren' thema's hieronder nader beschreven. Waar mogelijk zullen bij de uitvoering van activiteiten onder de geprioriteerde thema's (o.a. inventarisaties en plaatsing op databank) al wel activiteiten op de overige onderwerpen kunnen worden uitgevoerd.

Verbeteren van de (handelingsgerichte) diagnostiek

De afgelopen jaren is er binnen de REC's en de scholen aandacht geweest voor (handelingsgerichte) diagnostiek. Er is inmiddels al het een en ander ontwikkeld. Voorgesteld wordt hier op voort te bouwen door middel van de volgende aanpak:

- Verzamelen, beschrijven, categoriseren en verspreiden van lopende ontwikkelingen, goede voorbeelden, bestaande aanpakken, etc. in het speciaal onderwijs, het basisonderwijs, het speciaal basisonderwijs, het voortgezet onderwijs, het LWOO en het Pro. Ook zal aandacht geschonken worden aan het systematiseren van de leerlingenzorg in de vorm van groepsplannen en individuele handelingsplannen. Deze ontwikkelingen, etc. worden ondergebracht in een (digitale) databank.[10]
- Opzetten en ondersteunen van pilots waarin (handelingsgerichte) diagnostiek verder wordt uitgewerkt.
- Organiseren van scholingsmodules voor leraren, onderwijsondersteunend personeel en management op het punt van (handelingsgerichte) diagnostiek.

Implementatie ambulante begeleiding

Op het punt van ambulante begeleiding is in veel REC's en scholen al het nodige werk verzet. De verdere invulling van ambulante begeleiding wordt de komende jaren ondersteund. Dat gebeurt via de volgende activiteiten:

- Verzamelen, beschrijven, categoriseren en verspreiden van lopende ontwikkelingen, goede voorbeelden, bestaande aanpakken, etc. in het speciaal onderwijs (inclusief de ontwikkelingen binnen de landelijke platforms), het basisonderwijs, het speciaal basisonderwijs, het voortgezet onderwijs, het LWOO en het Pro. Deze ontwikkelingen, etc. worden ondergebracht in een (digitale) databank.[11]
- Opzetten en ondersteunen van pilots waarin ambulante begeleiding verder wordt uitgewerkt.
- Ontwikkelen van methodieken voor ambulante begeleiding.
- Organiseren van scholingsmodules voor leraren, onderwijsondersteunend personeel en management op het punt van ambulante begeleiding.

[10] Zie het onderdeel Communicatie en voorlichting
[11] Zie het onderdeel Communicatie en voorlichting

Ontwikkeling van (sector)specifieke expertise

Binnen de REC's en (V)SO-scholen is veel expertise aanwezig. Dit is echter veelal lokale expertise, die slechts in geringe mate bekend is bij en toegankelijk is voor anderen. Teneinde deze expertise beter in beeld te krijgen en beter toegankelijk te maken worden de volgende activiteiten uitgevoerd.
Begonnen wordt met een inventarisatie van de:

- aanwezige specifieke expertise op het niveau van de school, REC, schoolsoorten, de clusters en de sector,
- wijze waarop de relaties met onderzoeksinstellingen en universiteiten reeds bijdragen aan de expertise binnen het speciaal onderwijs en de mogelijkheden deze samenwerking te intensiveren en te stroomlijnen.

Vervolgens wordt nagegaan waar 'witte vlekken' zitten en waar ontwikkeling van expertise noodzakelijk is.
Daarna worden de borging, ontwikkeling en uitbouw van de sectorspecifieke expertise onder verantwoordelijkheid van de WEC-Raad gestimuleerd en ondersteund. Daarbij wordt ook aandacht besteed aan de wijze waarop de (V)SO-sector de specifieke expertise beschikbaar kan stellen aan het regulier onderwijs en de samenwerkingspartners in de zorgsector.
Tot slot wordt een databank geïnstalleerd waarop de expertise van de (V)SO-sector is samengebracht.

Communicatie en voorlichting

Naast de inhoudelijke activiteiten is een goede communicatie met en voorlichting aan de REC's en scholen van groot belang. Per activiteit wordt steeds bezien op welke manier de communicatie en voorlichting het beste ingevuld kan worden. Daarnaast zijn er enkele activiteiten van meer algemene aard die de communicatie en voorlichting van het project als geheel betreffen. Het gaat om activiteiten als:

- Het via de kanalen van de onderwijsorganisaties en de WEC-Raad bekendmaken van de start en de inhoud van het kwaliteitsproject.

- Het verzorgen van een digitale nieuwsbrief waarin periodiek een brede doelgroep over het project en de onderscheiden thema's wordt geïnformeerd. Via deze nieuwsbrief kunnen geïnteresseerden zich aanmelden voor toezending van een 'kennismail' op elk van de onderscheiden thema's.

- De website www.kwaliteitinspecialiteit.nl: De huidige website van de Wegbereiders wordt voortgezet onder een nieuwe naam en in een nieuw jasje. Via de site worden alle informatie, producten, voorbeelden, etc. uit het project toegankelijk gemaakt. De site bevat een 'digitaal kenniscentrum'. Dit bestaat uit twee componenten Ten eerste het resultaat van een brede inventarisatie van allerlei lopende ontwikkelingen, producten en goede voorbeelden,[12] die zijn beschreven en gecategoriseerd. Deze voorbeelden, etc. kunnen sectoroverstijgend zijn. Zo ligt het voor de hand leermiddelen op te nemen die

[12] Een eerste stap is in de maanden januari en februari gezet door per cluster na te gaan welke activiteiten er lopen per thema.

ontwikkeld zijn voor het SBO en of voor het Praktijkonderwijs. Ten tweede het overzicht dat REC's en scholen zelf opbouwen. Gevraagd wordt aan REC's en scholen hun eigen goede voorbeelden, suggesties, producten, etc. aan te leveren en tegelijkertijd toegang te krijgen tot de producten, etc van anderen. Op termijn moet deze site uitgroeien tot het interactief platform voor het (V)SO-veld.

- Het inrichten van een helpdesk. De afgelopen jaren hebben de wegbereiders vele vragen uit het veld moeten beantwoorden. De verwachting is dat ook de komende periode die functie noodzakelijk zal zijn. Daarom wordt een digitale (via de website) en telefonische helpdesk ingericht, die op vaste tijden per week vragen uit de praktijk beantwoordt.

- Overige vormen van communicatie: Hieronder vallen alle digitale, schriftelijke en mondelinge vormen van communicatie zoals, (regionale) conferenties, brochures, verzorgen van inleidingen, workshops, interviews, etc.

Veldlijn

Om zo 'dicht' mogelijk bij de REC's en scholen te komen wordt vanuit het kwaliteitsproject een 'veldlijn' ingericht.
Ten aanzien van de organisatie van de veldlijn gelden twee fasen:

1. decentraal: van april t/m september 2004 wordt clustergewijs voorzien in de organisatie van het dekkend verzamelen van informatie, gegevens, good practice en wensen/behoeften op de drie geprioriteerde thema's. Daarvoor kan uiteraard ook een reeds bestaande infrastructuur binnen de clusters benut worden. Door het project kan facilitering plaastvinden in de vorm van formats, modellen en middelen.

2. centraal: vanaf oktober 2004 wordt clusteroverstijgend voorzien in een regionale veldlijn. Daarvoor zullen drie personen op parttime basis worden ingezet.
Zij nemen alledrie een bepaald deel van Nederland voor hun rekening. Zij werken clusteroverstijgend en bezoeken enkele keren per jaar alle REC's in hun regio. Hun voornaamste taken zijn:

1 informeren en ondersteunen van de REC's over de opbrengsten, producten, instrumenten uit het project;
2 halen en brengen van informatie over de voortgang in de REC's; hierbij kunnen ook actuele onderwerpen voortkomend uit het Agenda-overleg aan de orde komen
3 waar mogelijk afstemming zoeken met de regioconsulenten van WSNS+ en de netwerkconsulenten van Kwaliteit van leerlingen in VMBO en Pro

Monitoring

Tot slot is er het thema monitoring. Dit thema is onder meer gericht op het vaststellen van de voortgang van het project en op de resultaten ervan. In overleg met OCW moet worden bezien hoe omvangrijk de monitor, die wordt uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van de projectleider, moet zijn.

5 ORGANISATORISCHE INRICHTING

5.1 *Opdracht en aansturing*: *OCW,* Agenda-overleg en Begeleidingscommissie:

Voorgesteld wordt het kwaliteitsproject op de volgende wijze aan te sturen:

a. De formele opdrachtgever en financier van het project is OCW; als materiële opdrachtgever zal echter het Agenda-overleg lgf functioneren. Hierin participeren OCW, de organisaties voor bestuur en management, de vak- en schoolleidersorganisaties, de ouderorganisaties en de WEC-raad. Doordat het Agenda-overleg, waarin alle relevante partijen structureel lgf-overleg voeren, zich maximaal commiteert aan de uitvoering van het project, wordt het tevens mogelijk een deel van de onderwerpen/knelpunten die in het overleg worden besproken daarin op te nemen. Zowel monitoring, informatievoorziening aan het veld als het stimuleren van het gebruik van specifieke modellen kunnen middels de 'veldlijn' steeds op korte termijn gerealiseerd worden. Daarbij dienen uiteraard de 'scope' en de draagkracht van het kwaliteitsproject niet onevenredig zwaar belast te worden.

b. Er wordt een begeleidingscommissie gevormd waarin zitting hebben:

- een vertegenwoordiging van de WEC-raad. Per cluster zal één vertegenwoordiger in de begeleidingscommissie plaatsnemen

- vier vertegenwoordigers van de onderwijsorganisaties: rechtstreeks aan te wijzen door de organisaties voor bestuur en management en de vak- en schoolleidersorganisaties. Er wordt zorggedragen voor een evenwichtige spreiding over de deelnemende organisaties alsmede de sectoren po en vo.

- een voorzitter, die i.o.m. OCW wordt geworven door de overige leden van de begeleidingscommissie.

Taken:

De begeleidingscommissie heeft vier taken: ten eerste maakt de begeleidingscommissie afspraken met het Agenda-overleg over de opdracht, doelstelling, resultaten en financiering. Onderhavig plan van aanpak vormt hiervan de basis. Ten tweede richt de begeleidingscommissie een projectgroep in (zie paragraaf 5.2). De begeleidingscommissie faciliteert deze projectgroep om het werk uit te voeren. Ten derde stimuleert deze begeleidingscommissie de eigen achterbannen om zich voluit in te zetten voor de verdere ontwikkeling, invoering en versterking van de kwaliteit van het (v)so. Tenslotte draagt de begeleidingscommissie zorg voor periodieke rapportage over de voortgang naar het Agenda-overleg.

schematische organisatie-opzet:

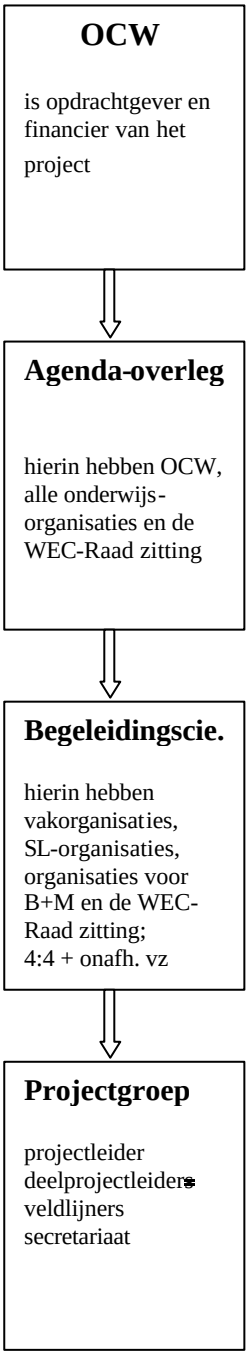

5.2 Organisatorische inrichting: projectgroep

Samenstelling

De begeleidingscommissie richt een kleine en flexibele projectgroep in, die het plan van aanpak gaat uitvoeren. Voorgesteld wordt te werken met:

- een projectleider, die verantwoordelijk is voor de uitvoering van het kwaliteitsproject als geheel. Naast de regie-taak van de projectleider m.b.t. de uitvoering van alle projectactiviteiten, de intensieve contacten daarover met de opdrachtgever en de uitvoerende organisaties en de frequente contacten met de ouderorganisaties, behoren ook een deel van de uitvoering van de veldlijn alsmede van de monitor en de helpdesk tot het taken pakket.
- een deelprojectleider die de uitvoering van een thema's[13] voor zijn/haar rekening neemt en daarnaast ingezet wordt in de regionale en clusteroverstijgende uitvoering van de tweede fase van de veldlijn.
- een derde persoon die naast de projectleider en de deelprojectleider een regio van de veldlijn verzorgt

Daarnaast wordt er beperkte ondersteuning 'ingekocht' op:

- het gebied van beleidsadvisering,
- het gebied van communicatie en voorlichting,

Tenslotte wordt voorzien in voldoende ondersteuning op:

- administratief en secretarieel gebied.

Over de omvang en invulling van de verschillende 'functies' moet nog overleg plaatsvinden. Voorgesteld wordt om het geheel niet meer dan drie fte te laten zijn en waar nuttig en mogelijk functies te combineren.

Continuering van expertise

In deze projectgroep moet de reeds ontwikkelde expertise een belangrijke plaats krijgen. Ook dient de projectgroep voort te bouwen op het netwerk dat in de loop der jaren is ontstaan. Daarnaast zal de projectgroep in samenwerking met de trajecten WSNS+ en Leerlingenzorg in VMBO/Pro afstemming moeten zoeken op het gebied van integratieprocessen in het regulier onderwijs.

Huisvesting en ondersteuning

Tot slot wordt voorgesteld het project onder te brengen bij Sopo in Den Haag. Over de plaats van huisvesting en de ondersteuning door Sopo zullen aanvullende afspraken worden gemaakt door Sopo, OCW, de voorzitter van de begeleidingscommissie en de projectleider.

[13] De verdeling kan als volgt zijn: 1) een deelprojectleider kwaliteitszorg, 2) een deelprojectleider implementatie kerndoelen, handelingsgerichte diagnostiek en ambulante begeleiding en 3) een deelprojectleider VSO. De projectleider is verantwoordelijk voor het ontwikkelen van (sector)specifieke expertise, communicatie en voorlichting, de veldlijn en de monitoring.

6 TIJDPAD EN FINANCIËLE IMPLICATIES

6.1 Tijdpad

Het project heeft tenminste een looptijd van ruim twee jaar. Het project start per 15 april 2004 en eindigt in augustus 2006. Gezien de looptijd van het project is het niet mogelijk alle activiteiten in augustus 2006 binnen de REC's en scholen geïmplementeerd te hebben.
Op grond van een in het eerste kwartaal van 2006 uit te voeren evaluatie van het project, kan besloten worden over het afronden dan wel voortzetten van het project.

6.2 Financiële implicaties

OCW stelt voor de uitvoering van het plan van aanpak tot 1-8-2006 een jaarlijks budget beschikbaar. Per jaar zal een Activiteitenplan worden opgesteld met daarin opgenomen de begroting. Voor het kalenderjaar 2004 wordt het beschikbare budget in grote lijnen op de hieronder aangegeven wijze besteed (een gedetailleerde begroting wordt in overleg tussen de begeleidingscommissie en de projectleider uitgewerkt). Daarbij geldt wel de volgende overweging:
feitelijk staat het scholen en REC's vrij zich de komende jaren al dan niet in te spannen op de in het project opgenomen thema's en daar eigen middelen toe in te zetten. Vanzelfsprekend zal vanuit het project gestimuleerd worden dat men dat wel zoveel als mogelijk doet.
Naast het aanwenden van het projectbudget en de programmeringsmogelijkheden via de SLOA-ontwikkeling, wordt ervan uitgegaan dat scholen en REC's ook bereid zijn middelen uit de eigen begroting in te zetten, bijvoorbeeld voor deelname aan scholings- en coachingsmodules.
Eveneens kunnen scholen en REC's te ontwikkelen en reeds ontwikkelde materialen op basis van hun reguliere bekostiging aanschaffen.

Bijlage: matrix met activiteiten per thema

	Thema: invoering kwaliteitszorg **Omschrijving activiteit**	**Tijdpad**
01	ontwikkeling van een zelfevaluatie-instrument v)so waarmee zowel het REC- als het schoolniveau in beeld gebracht kunnen worden ; (kosten auteur; deelname van enkele 'ontwerp-REC's/-scholen; inzet door een kring van klankbord-REC's/-scholen; beschikbaarstelling en verspreiding van het ontwikkelde instrument)	april - september 2004
02	ondersteuning WEC-Raad m.b.t. ontwikkeling kader voor kwaliteitszorg, vormen van visitatie, accreditatie, benchmarking, etc..	april - december 2004
03	inzet decentrale veldlijn voor inventarisatie van reeds beschikbare instrumenten, good practices, wensen en behoeften op terrein kwaliteitszorg	april - september 2004
04	aanmaak en vulling van databank kwaliteitszorg (v)so (inclusief selectie beschikbare materialen uit regulier onderwijs (Q*Primair/Q*5)	april - december 2004
05	inzet centrale veldlijn t.b.v. het enthousiasmeren, informeren en ondersteunen van REC's/scholen m.b.t. deelname aan het project en over de opbrengsten, producten en instrumenten die het oplevert; halen en brengen van informatie, inclusief onderwerpen aangedragenvanuit het Agenda-overleg; afstemming tot stand brengen met regioconsulenten wsns+ en de netwerkconsulenten en vmbo/Pro	oktober – december 2004
06	Start van enkele pilots van (v)so-scholen/REC's op gebied van zelfevaluatie, (collegiale) visitatie en proportioneel toezicht	september - december 2004
07	organiseren van 'masterclasses' voor trainers van de ondersteunings- en opleidingsinstellingen	september - december 2004
08	organiseren van regionale netwerken van 'kwaliteitszorgmedewerkers' van scholen en REC's	september - december 2004

	Thema: kwaliteitsverbetering vso **Omschrijving activiteit**	**Tijdpad**
01	Ontwikkeling van een model voor regionale, cluster- en zo mogelijk sectorover- stijgende samenwerking (aandacht voor verbetering spreiding en aanbod op school-/REC-/en clusterniveau inclusief arbeidstoeleiding)	april - september 2004
02	inzet decentrale veldlijn voor inventarisatie van reeds beschikbare modellen, good practices, wensen en behoeften t.a.v. verbeterde spreiding en aanbod vso	april – september 2004
03	aanmaak en vulling van databank verbetering spreiding en aanbod vso (inclusief selectie beschikbare materialen uit regulier onderwijs (sbo, lwoo en praktijkonderwijs	april - september 2004
04	Start van enkele pilots van vso-scholen/ REC's op terrein van verbetering spreiding en aanbod vso inclusief arbeidstoeleiding; ondersteuning vanuit de organisaties voor bestuur en management	september -december 2004
05	versterking kwaliteit didactisch handelen leerkrachten en het handelingsgericht werken	september- december 2004
06	Bevordering invoering functiedifferentiatie in het vso; ondersteuning vanuit de vakorganisaties	september - december 2004
07	uitwerken van de huidige kerndoelen vso in tussendoelen/leerlijnen/leermiddelen /voorbeelden didactische aanpak en methoden van opbrengstmeting	september - december 2004
08	beschikbaarstelling, verspreiding en via netwerkvorming implementatie-ondersteuning bij gebruik van onderwijsleermaterialen/-methoden vso	september - december 2004
09	ontwikkeling specialistische opleidingsmodules vso	september – december 2004

	Thema: implementatie vertalingkerndoelen (v)so in het dagelijks handelen in de groep **Omschrijving activiteit**	**Tijdpad**
01	inventarisatie van reeds op de kerndoelen gebaseerde ontwikkelde tussendoelen/leerlijnen/didactische aanpakken/onderwijsmaterialen/-methoden; zowel in het (v)so-veld als in het sbo, lwoo en praktijkonderwijs	april - september 2004
02	aanmaak en vulling databank tussendoelen/ . . ./ . . ./. . ./-methoden	april – september 2004
03	ondersteuning ontwikkelgroepen (SLO/ECN/FI) en veldwerkers	september - december 2004
04	Start van enkele implementatie-pilots van (v)so-scholen/REC's	september - december 2004
05	organiseren van 'masterclasses' voor trainers van de ondersteunings- en opleidingsinstellingen	september - december 2004
06	organiseren van regionale netwerken rond implementatie	september - december 2004

	Communicatie en voorlichting **Omschrijving activiteit**	**Tijdpad**
01	aanpassen van de bestaande website van de Wegbereiders	april - september 2004
02	Inzet voorlichtingsactiviteiten o.a. t.b.v. helpdeskfunctie	april - december 2004